

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

Länsträdgårdsmästarnas inflytande på fruktodlingen i Södermanlands län 1891 – 1931

Anna-Lisa Jonsson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen med huvudområdet Trädgårdens och
Landskapsvårdens hantverk med inriktning mot Trädgård

2019, 180 hp

Grundnivå

Länsträdgårdsmästarnas inflytande på fruktodlingen i Södermanlands län 1891 – 1931

Anna-Lisa Jonsson

Handledare: Maria Löfgren
Kandidatuppsats, 15 hp
Trädgårdens och Landskapsvårdens hantverk, inriktning Trädgård

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
conservation@conservation.gu.se
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 786 47 00

Bachelor of Science in Conservation, with major in Garden and Landscape Crafts, 180 hec
Graduating thesis, 2019

By: Anna-Lisa Jonsson

Mentor: Maria Löfgren

Titel in original language: Länsträdgårdsmästarnas inflytande på fruktodlingen i Södermanlands län 1891 – 1931

Language of text: Swedish

Number of pages: 28

County gardeners influence on fruit growing in Södermanland County 1891 – 1931

ABSTRACT

The essay is about the housekeeping society's county gardeners and how they have influenced the fruit growing in Södermanland County between 1891 - 1931.

Through an archive study in Södermanland's housekeeping society yearbooks, I have tried to see how the housekeeping society and the county gardeners worked to get the public more interested in fruit growing, and what has affected the interest from year to year. I have also calculated how many fruit trees that the county gardeners planted during the current period from 1891 to 1931.

Through literature I try to anchor and explain what is in the yearbooks with what happened in society at that time; and gain a greater insight into the work of the county gardeners and the housekeeping society and its importance for fruit growing.

Nyckelord: Hushållningssällskapet, Länsträdgårdsmästare, Fruktodling, Hushållningssällskapet, Fruktodlarföreningar, Södermanlands län.

Förord

Min ingång till fruktodling

Där min pappa har sin gård, vilken var den gård jag växte upp på, står ett äppelträd som har de godaste äpplena jag vet- och den sorten finns ingen annanstans. Detta äppelträd 'Landsborg', som jag och min pappa döpt sorten till, var det som väckte mitt intresse för trädgård och mitt driv till att bli trädgårdsmästare.

Alla som har bott i ett hus med trädgård har ofta minnen av ett eller flera fruktträd. Det äppelträd som funnits på samma plats så länge man minns med de godaste äpplena som man längtar till ibland. Om platsen där huset står på är från sent 1800-tal i Sörmland, så är det möjligt att det var en av Hushållningssällskapets länsträdgårdsmästare som varit där och planterat fruktträdet.

Stort Tack Till

Mina handledare Maria Löfgren och Inger Olausson.

Underbara bibliotekarien Maria Hörnlund som jobbar i biblioteket på Trädgårdens skola.

Min kära familj och underbara vänner för allt stöd.

Speciellt tack till Angelica Eriksson för hjälp med renskrivande.

Jag vill även tillägna mitt examensarbete till min kära kusin Roberts minne.

Enhörna, 10 Mars 2019

Anna-Lisa Jonsson

Innehållsförteckning

1. Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.1.1 Hushållningssällskapet	10
1.1.2 Kungliga Lantbruksakademien.....	10
1.1.3 Länsträdgårdsmästare	10
1.2 Tidigare forskning.....	11
1.3 Syfte och frågeställningar.....	11
1.4 Metod och material	11
1.5 Avgränsningar	12
1.6 Teoretisk ansats.....	12
1.7 Källkritik	12
2. Undersökning.....	13
3 Resultat.....	13
3.1 Gillena i Södermanland	13
3.2 Länsträdgårdsmästarna	14
3.2.1 Utbildning av länsträdgårdsmästarna.....	15
3.2.2 Arbetsuppgifter inom fruktodling.....	16
3.3 Trädgårdskommittén.....	17
3.4 Fruktodlarföreningarna och dess trädskötare	17
3.5 Intresset för fruktodling	20
4. Diskussion och slutsatser	23
4.1 Länsträdgårdsmästarna	23
4.2 Intresset för fruktodling	23
4.3 Slutsatser.....	24
5. Sammanfattning	25
6. Källförteckning	27
6.1 Otryckta källor	27
6.1.1 Arkiv.....	27
6.1.2 Internet.....	27
6.2 Tryckta källor.....	27
7 Figur- & tabellförteckning	29
7.1 Tabellförteckning	29
7.2 Figurförteckning	29

1. Inledning

Av de svenska landskapen har Sörmland bidragit med det största antalet gamla äppelsorter. – ur Våra äppelsorter av Anton Nilsson 1987

Pomolog Anton Nilsson skriver om Södermanland som ett landskap med det största antalet ”gamla äppelsorter”. Men vad hände innan det, vem var det som fick det att bli ett äppellandskap? Vilken betydelse hade hushållningssällskapet och deras länsträdgårdsmästare?

1.1 Bakgrund

Här förklaras vad Lantbruksakademin, Hushållningssällskapet och länsträdgårdsmästarna i Södermanland är.

1.1.1 Hushållningssällskapet

Det första hushållningssällskapet grundades 1791 på Gotland för att ta vara på landsbygdens resurser genom att få ett organiserat sällskap. Det kallades inte hushållningssällskap till en början; det kallades för Gotlands ekonomiska sällskap. 1801 byttes benämningen till hushållningssällskap. Men det var det finska hushållningssällskapet som tog benämningen hushållningssällskap först, år 1797. 1813 inledde kungliga lantbruksakademin sin verksamhet och deras första uppgift var att starta hushållningssällskap i hela landet och skickade påtryckningar till landshövdingarna speciellt. Antagligen var det denna påtryckning som gjorde att de flesta hushållningssällskap startades mellan 1813 – 1817. Syftet med hushållningssällskapen var att förbättra lantbrukshushållningen i landet samt att det blev ett rum för staten att få mer inflytande på landsbygden. Hushållningssällskapen skulle vara för medlemmarna och ha ett lokalt inflytande på verksamheten för att sprida nya tekniker och rön om jordbruk, skogsbruk samt självhushållning i landet (Kåhrström 2002, s 21 – 23).

Södermanlands Hushållningssällskap startade 1814 (HS årsbok 1814 – 70).

Genom åren så har Hushållningssällskapet dokumenterat och redovisat sin verksamhet i årsskrifter, i dessa kan man få fram information till exempel om hur många fruktträd som planterades ett visst år.

1.1.2 Kungliga Lantbruksakademin

1811 grundades ”Kongl. Svenska Landtbruks-Academien”. Sedan den 28 januari 1813 invigdes den av dåvarande kronprinsen Karl Johan, sedermera kung Karl XIV Johans förslag. Jordbruket var den största sysselsättningen för befolkningen under denna period och akademien fick funktionen som central förvaltningsmyndighet till en början (KSLA). Det var att fungera som ett samlings-sällskap för de regionala hushållningssällskapen för att sprida information och främja undervisning inom jordbruket (Mårald 1998, s 23 & 25). Det blev sju avdelningar där en av dem fick namnet Skogs- och Trädgårds-avdelningen med syfte att bland annat utveckla odlingen av fruktbarande träd genom praktiskt arbete (Trädgårdsodlingen i Sverige 1935, s 335).

1.1.3 Länsträdgårdsmästare

En länsträdgårdsmästare var en trädgårdsmästare som var anställd av hushållningssällskapet inom det länet som det hushållningssällskapet är verksamt i.

1.2 Tidigare forskning

Det har inte framkommit någon tidigare forskning om länsträdgårdsmästare och framförallt inte om deras betydelse för fruktodlingen. Dock finns det skrivet om en länsträdgårdsmästare Bengt Kjellssons verksamhet i Skåne 1874 – 1906. Åsa Klintborg-Ahlklo skriver om hans arbete och privatliv, vad han har gjort under sin tid som länsträdgårdsmästare i Malmöhus län, Skåne. (Klintborg-Ahlklo, 2000). I Klintborg-Ahloklos doktorsavhandling skriver hon om trädgårdsmästaryrket överlag och om hur trädgården var jordbrukets förebild i Skåne på 1800-talet (Klintborg Ahlklo, 2012).

Maria Flinck skriver om Södermanland i sin bok, *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*, så har hon det sörmländska perspektivet när hon skriver om hushållningssällskapet och ytligt om länsträdgårdsmästarna (Flinck 1994, s 157).

Det finns flertalet rapporter om lantbruket inom hushållningssällskapet; hur det har varit och utvecklingen inom jordbruket och djurhållning men inte inom trädgård.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med examensarbetet är att få en insyn i Södermanlands länsträdgårdsmästares inflytande på intresset hos allmänheten och deras arbete med fruktodling under perioden 1891 – 1931.

Med nedanstående frågor ska det möjligen bli tydligare;

- Vilket inflytande hade länsträdgårdsmästarna på fruktodlingen i Södermanland?
- Hur arbetade länsträdgårdsmästarna överlag och med fruktodling?
- Hur många fruktträd planterade länsträdgårdsmästarna mellan 1891 – 1931?
- Varierade intresset för fruktodling från år till år, och vad berodde det i så fall på?

1.4 Metod och material

Med utgångspunkt i årsböckerna från Södermanlands hushållningssällskaps arkivmaterial hos Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien och Landsarkivet i Uppsala.

Arkivstudier – i Södermanlands Hushållningssällskaps arkivmaterial på plats i Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) och Landsarkivet i Uppsala, totalt två hela dagar. Södermanlands Hushållningssällskaps arkivmaterial benämns som ”Handlingar” och kan liknas vid årsböcker. Handlingarna började ges ut 1814, och från 1880 gavs det ut årligen. Delarna som studeras är kapitlet *trädgårdsskötsel och åtgärder, trädgårdskommitténs årsberättelser, länsträdgårdsmästarnas årsberättelser, fruktodlarföreningarnas årsberättelser* samt *tillhörande bilagor*. Sammanställning av materialet tog ungefär två veckor.

Genom litteratur försöker jag förankra och förklara det som står i årsböckerna med vad som hände i samhället vid den tiden; samt få en större inblick i länsträdgårdsmästarnas och hushållningssällskapets arbete och betydelse för fruktodlingen.

1.5 Avgränsningar

Undersökningsområdet är avgränsat till hushållningssällskapet i Södermanlands län.

Arkivstudiens tidsrum är från 1891 till 1931 för det är då man ser hur många fruktträd som utplanterats av vilken länsträdgårdsmästare. Avbrottet 1931 är för att spannet inte ska bli för omfattande och att det är ungefär då man inte ser hur många fruktträd som planteras ut varje år av länsträdgårdsmästarna.

Fokus ligger på fruktodling och länsträdgårdsmästarnas inflytande och arbete med det.

1.6 Teoretisk ansats

Jag förhåller mig till kulturvården inom trädgård och då speciellt fruktodling. Med studier främst av Södermanlands hushållningssällskaps årsböcker försöker jag ge en övergripande och sammanfattande bild av hur fruktodlingen såg ut i Södermanland under den begränsade tidsperioden 1891 – 1931. Genom en arkivstudie har jag försökt att se skillnader och trender i fruktodlingen inom hushållningssällskapet. Under den utvalda tidsperioden har det visat sig att det är stora skillnader i antalet planterade fruktträd från år till år. Jag har tittat på olika faktorer som kan ha inverkat på och styrt antalet planterade fruktträd.

1.7 Källkritik

Det är varierande information mellan årsböckerna; vissa år beskriver man vädret noggrant, andra inte, lika med skörden. Informationen från länsträdgårdsmästarna (årsberättelser) följer en detaljerad och väl strukturerad mall med redovisning månad för månad om vad som har gjorts; en sammanfattande text med kommentarer i slutet. Så här såg redovisningen ut fram till år 1900. Efter år 1900 upphörde redovisningarna enligt tidigare använd mall; den detaljerade redovisningen månad för månad finns inte längre kvar, i stället används en sammanfattande text över hela året.

År 1902 tillkom trädgårdskommittén; som lede till en genomgripande förändring av själva redovisningen av länsträdgårdsmästarnas verksamhet. Före år 1902 så var länsträdgårdsmästarnas årsberättelser med, men efter år 1902 så finns det utdrag ur årsberättelser endast i en del av årsböckerna. Trädgårdskommittén redovisar via en mall; *vädret, skörden, sjukdomar, gillena, kurser, utställningar och länsträdgårdsmästarnas förrättningsdagar, antal planterade fruktträd, bärbuskar och andra växter*. Men det varierar i ordning och innehåll från år till år och ibland finns det fler eller färre rubriker.

Mellan 1920 och 1931 så är det kort och koncis information om trädgårdsskötseln med några få år som undantag. Under den här perioden är informationen oftast mycket kort, ibland knapphändig. Informationen handlar mer om själva organisationen samt kostnader, än om vad som görs rent trädgårdsmässigt.

Det är också skillnad på innehållet och detaljrikedomen beroende på vem det är som skriver i årsböckerna. De som skriver mellan 1891 och 1902 är förvaltningsutskottet och länsträdgårdsmästarna själva, sedan tar trädgårdskommittén över med Gösta Tamm 1902 – 1906 och kapten Elof Fr. von Celsing 1907 – 1917. Efter det så står det inte vem som skriver mer än att det är sekreteraren för hushållningssällskapet som skrivit hela årsboken. Tamm skriver om vädret, skörden, gillena och länsträdgårdsmästarnas verksamhet kortfattat men

informationsrikt, men när von Celsing skriver är han mer målande i sitt skrivande så det blir mer text; han har en form av mall då han skriver om samma saker men i olika ordning. Efter det så blir det mindre och mindre av länsträdgårdsmästarnas kommentarer och vad de tycker.

2. Undersökning

Arbetet med arkivstudierna har börjat med att åka till kungliga skogs- och lantbruksakademien i Stockholm och landsarkivet i Uppsala för att ta del av och fotografera årsböckerna från Södermanlands hushållningssällskap år 1814 – 1947. Efter det så sammanställdes informationen om länsträdgårdsmästarnas verksamhet, arbetsuppgifter och antal planterade fruktträd i en anteckningsbok, i samband med detta sattes avgränsningarna samt gjordes det diagram över länsträdgårdsmästarnas verksamma år samt hur många fruktträd de planterade under perioden 1891 – 1931. Sedan sammanställdes informationen om fruktodlingsintresset, trädgårdskommittén och fruktodlarföreningarna och deras trädskötare.

Vid slutet av arkivstudien så börjades en litteraturundersökning för att kunna förankra informationen i årsböckerna.

3 Resultat

3.1 Gillena i Södermanland

I stadgarna från hushållningssällskapets årsbok 1851 skrivs om strävan att så fort som möjligt införa "Hushållnings-gillen" i alla delar av länet. Hushållningssällskapet ville med detta uppmana till en inre organisation och verksamhet i respektive gille- i samarbete med länets hushållningssällskap. I december varje år ska förvaltningsutskottet ha fått en redovisning från alla gillen om verksamheten, tillgångarna, rön och försök (HSå 1851, s 13 – 15).

I Södermanlands Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser 1856 – 1860 skrev landshövdingen att, för utvecklingen inom lantbruket och dess näringar, har man i hushållningssällskapets härader startat åtta hushållnings-gillen. Detta för att främja bildandet av "nyttiga inrättningar" samt sprida viktiga upplysningar och nyttig information som förbättrade metoder och skapade intresse för hushållningssällskapets olika näringar. De olika gillena delade också ut belöningar och utmärkelser till personer som främjade utvecklingen (SCB 1857, s 6 – 7).

Gillena är små hushållningssällskap i länet, så kallade hushållnings-gillen, som tillhör olika städer eller byar, tex Jönåkers gille som ligger i Jönåker. Gillena fick årsanslag från hushållningssällskapet för att främja bland annat trädgårdsnäringen. Gillena delade ut fruktträd och bärbuskar som länsträdgårdsmästarna (eller annan kunnig trädgårdsmästare om de inte hade tid) hjälpte till att plantera. De delade även ut broschyrer och höll föredrag om trädgårdsskötsel samt höll utställningar för trädgårdsprodukter så som frukt, då ofta med extra bidrag från hushållningssällskapet. De beskar även fruktträd och bärbuskar, själva och med hjälp av länsträdgårdsmästarna (HSå 1903).

3.2 Länsträdgårdsmästarna

I Södermanlands Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser 1876 – 1880 skrev landshövdingen att år 1880 anställde hushållningssällskapet en länsträdgårdsmästare som hade till huvudsaklig uppgift att göra och granska planer samt anlägga folkskoleträdgårdar, samt att biträda i den enskilda trädgårdsskötseln. Redan första året så ser man goda förhoppningar om ökat intresse för den hortikulturella verksamheten (SCB 1880, s 11). Den första länsträdgårdsmästaren som Södermanlands hushållningssällskap anställde 1880 hette C.F. Rydström (HSå 1880). Dock nämns det i förvaltningsutskottets årsberättelse 1871 att de har anlitat en länsträdgårdsmästare som inte nämns vid namn i 24 dagar för att anlägga skolträdgårdar i Björkvik, Forss och Klosters socknar. Förvaltningsutskottet skriver att de ser nyttan och fördelarna med en väl skött trädgårdsskötsel och att man bör se om det är möjligt att anställa en länsträdgårdsmästare på heltid (HSå 1871, s 9).

Det var nio verksamma länsträdgårdsmästare mellan 1891 – 1931, se tabell. 1.

Tabell. 1 Länsträdgårdsmästare och antal planterade fruktträd mellan 1891 – 1931 samt deras verksamma år.

Länsträdgårdsmästare	Verksam mellan	Antal år	Antal fruktträd
Frans Leander Wickstrand	1884 – 1900	16 år	3 169
Oscar Bergström	1891 – 1918	27 år	22 237
Gustaf Botvid Andersson	1900 – 1902	2 år	680
J. M Hägglund*	1901 – 1905	4 år	3 067
Anton Sahlström	1903 – 1913	10 år	9 886
Werner Bergström	1903 – 1906	3 år	1 718
Rolf John Granlund	1913 – 1947	34 år	11 975
Herman Wikström	1920 – 1926	6 år	2 984
Karl E Axelsson	1927 – 1933	6 år	2 845

* inte funnet fullständigt namn.

Frans Leander Wickstrand var trädgårdsmästare innan han blev anställd av hushållningssällskapet (HSå 1848, s 51) och efter 16 år på grund av ett års sjukdom så begärde han att få avgå (HSå 1900, s 52).

Oscar Bergström var en trädgårdsmästare från Forssa i Hälsingland innan han kom till hushållningssällskapet (HSå 1891, s 67) han var kvar i 27 år och år 1918 tog han tjänstledigt på grund av sjukdom men kom inte tillbaka då han dog den 15 augusti 1919 (HSå 1919, s A5).

Gustaf Botvid Andersson var innan han kom till hushållningssällskapet en handelsträdgårdsmästare (HSå 1900, s 52) men då han bara var anlita i två år innan han begärde att få avgå så är han den länsträdgårdsmästare som jobbat kortast tid hos hushållningssällskapet under den angivna perioden 1891 – 1931 (HSå 1902, s 54).

J.M Hägglund, ej fullständiga namn. Det framgår inte vilket yrke han hade innan han blev anlita av hushållningssällskapet 1901 (HSå 1901, s 58), men han jobbade för dem i fyra år innan han avgick i oktober 1905 (HSå 1905, s 86).

Anton Sahlström jobbade som undermästare vid experimentalfältet när han anlätades av hushållningssällskapet 1903 (HSå 1902, s 54). 1913 lämnade Sahlström sin plats till Rolf John Granlund (HSå 1913, s 112).

Werner Bergström var trädgårdsmästare innan han 1903 anlätades av hushållningssällskapet och jobbade i tre år innan han avgick från sin befattning (HSå 1906, s 77). Det framgår inte om Werner Bergström är släkt med Oscar Bergström.

Rolf John Granlund anställdes 1913 då Sahlström avgick, det nämns inte vad Granlund gjorde innan han kom till hushållningssällskapet (HSå 1913, s 112). Granlund är den länsträdgårdsmästare som inom arbetets tidsperiod 1891 – 1831 jobbat längst för hushållningssällskapet, hela 34 år; han gick i pension februari 1947 (HSå 1947, s 10)

Herman Wikström föddes 1887 i Örebro län. Han var lärare vid Alnarps trädgårdsskola innan han började hos hushållningssällskapet 1920 (HSå 1920, s B5). I sex år jobbade han innan år 1926 då han bytte hushållningssällskap till Göteborg och Bohus län (HSå 1926, s A101).

Karl E Axelsson anlätades av hushållningssällskapet 1927, han kom ifrån Köln men härstammar ifrån Lids socken i Södermanlands län (HSå 1927, s A94). Axelsson jobbade i sex år innan han tog en anställning som överträdgårdsmästare i slottsskogsparken i Göteborg (HSå 1933, s A72).

Tack vare det höga intresset för trädgårdsodling och fruktodling (HSå 1900, s 52 – 53) så ökade antalet från två länsträdgårdsmästare till tre år 1900; år 1902 så blev de fyra stycken. Länsträdgårdsmästarna ökade arbetsbelastning ledde till att allt det som de skulle göra under året inte hanns med, och där med ökade antalet länsträdgårdsmästare (HSå 1902, s 54). De var fyra fram till år 1906 och 1907 blev de två, då antagligen på grund av att fruktodlarföreningarna började komma igång (HSå 1906 – 1907).

1907 beslutade hushållningssällskapet att länsträdgårdsmästarna fick anlita biträden, varpå A. Sahlström anlätade biträdet, K. Eriksson (HSå 1907, s 257). Redan året efter så var det fyra biträden; en under O. Bergström som hette A. M. Jonsson, och A. Sahlström hade tre; K. Eriksson, S. Olsson och R. Karlsson (HSå 1908, s 246). Fram till år 1910 så hade O. Bergström och A. Sahlström en respektive tre biträden, olika från år till år. Kommande år så anlätades biträden och assistenter i olika antal och under olika benämningar- dock syns de inte alla år och det är svårt att se i årsböckerna vad de gör.

3.2.1 Utbildning av länsträdgårdsmästarna

Utbildning som hushållningssällskapet erbjöd länsträdgårdsmästarna under perioden 1891 – 1931 skilde sig åt mellan år. Alla fick gå på de föredrag och kurser som hölls i länet, samt delta på alla utställningar där det också hölls det föredrag som de tog del av (HSå 1891 – 1931).

1910 skrev trädgårdskommittén att kungliga lantbruksakademins undervisning på Gripsholm i Mariefred hölls för fackkunniga inom trädgårdsodling. Länsträdgårdsmästarna var med på undervisningen, som höll årligen efter detta år (HSå 1910).

1912 fick Oscar Bergström gå en besprutningskurs av fruktträd på Alnarp (HSå 1912).

1913 fick Oscar Bergström och Rolf J Granlund gå en trädgårdskonsultskurs i trädgårdsanläggningskonst i Adelsnäs, de fick även en studieresa med pomologiska föreningen med syfte att se hur trädgårdsskötseln på större egendomar vid Mälaren fungerade (HSå 1913, s 112). De fick även 1914 åka på en studieresa till Alnarps-, Varms-, och Gunnartorps trädgårdsodlingar samt Småryds-, och Norrvikens fruktodlingar (HSå 1914).

Den 14 till 19 augusti 1916 fick alla länsträdgårdsmästare i Sverige en studiekurs i entomologi och växtfysiologi vid experimentalfället kungliga lantbruksakademien av professor Albert Tullgren och Ernst Henning (HSå 1916, s 118).

3.2.2 Arbetsuppgifter inom fruktodling

Länsträdgårdsmästarna var hushållningssällskapets länk till allmänheten inom trädgårdsskötsel; de jobbade mot gillena och deras fruktföreningar samt privatpersoner.

Ur länsträdgårdsmästarnas årsredovisningar (finns inte alla år i årsböckerna) är det tydligt att det är stort fokus på fruktodling och det skrivs ytterst lite om nytto-, köks-, och grönsaksodling, några rader per år. De beskriver vädret, skörden, angreppen av sjukdomar och skadedjur, förrättningsdagar och hur många fruktträd, bärbuskar, prydnadsväxter och köksväxter som har planterats under året. Samt om vad de gjort hos hushållningsgillena, så som plantering, beskärning och ympning av fruktträd. Innan år 1900 så står det mycket om hur planteringen gick, om det gick att plantera ut tidigt eller sent om de hanns med allt som skulle planteras ut (HSå 1891 - 1931).

De sammanfattar sitt arbete i årsberättelserna men kan också ange enskilda kommentarer om vad de gjort hos t ex privatpersoner, såsom länsträdgårdsmästare Frans Leander Wickstrand gjorde 1892. Han skriver i sin årsredovisning att han är hos friherrinnan Palmstjärna på Skenäs i Vestra Vingåker och hon har låtit plantera ett päronträd och ett äppelträd hos 31 torpare och soldater och ska fortsätta med planteringen kommande år. Han kommenterar att det kommer vara ett fint minne som hon lämnar efter sig (HSå 1892, s 203).

Totalt tillsammans så planterade alla länsträdgårdsmästare 58 561 fruktträd i Södermanland mellan 1891 – 1931 (se tabell 1) se figur 3 för antal fruktträd per år. 58 561 fruktträd på 40 år är ungefär 1 466 fruktträd på ett år.

De länsträdgårdsmästare som var mest aktiva inom fruktodlingen var O. Bergström och R.J. Granlund; de planterade flest fruktträd och hade ett flertal föreläsningar samt höll i kurser om fruktodling. År 1908 var O. Bergström instruktör på Gripsholms slottsträdgård i Mariefred i fruktodling, som var en kurs för fruktföreningarnas trädskötare och andra trädgårdsintresserade personer. Men över lag så är det O. Bergström och R.J. Granlund som skriver mest om fruktodling men det kan bero på att de är dessa två som jobbat längst.

1912 så gick O. Bergström en special-besprutningskurs på Alnarp som han sedan skrev ner i sin årsredovisning för året (HSå 1912, s 97). Åren efter så hade han kurser för att dela med sig om det han hade lärt sig om besprutning och besprutningsmedel, bland annat så på förfrågan från experimentalfällets trädgårdsavdelnings direktör Gustav Lind, som skulle hållas i Göteborg för kungliga lantbruksakademien (HSå 1914, s 111).

Efter 1912 så fortsatte verksamheten med att plantera fruktträd och att hålla föreläsningar i fruktodling, parallellt med alla de andra uppgifterna som länsträdgårdsmästarna hade.

3.3 Trädgårdskommittén

Trädgårdskommittén startades 1902 då hushållningssällskapets förvaltningsutskott ville att länsträdgårdsmästarnas tid skulle tas till varas bättre och sänka deras resekostnader. Kommittén fick ansvaret över de medel som hushållningssällskapet hade tilldelat för trädgårdsanslag mot redovisningsskyldighet. Hovstallmästaren Gösta Tamm fick rollen som ordförande (HSå 1902, s 54). I Södermanlands Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser 1901 – 1905 skrev landshövdingen att sedan 1903 så har hushållningssällskapet startat en särskild trädgårdskommitté för att ha hand om anställande av länsträdgårdsmästare och deras verksamhet (SCB 1903, s 25). Det första uppdraget från förvaltningsutskottet till kommittén var att dela upp länet i tjänstgöringsdistrikt; ett för varje länsträdgårdsmästare. I distriktet fick de ansvara för de gillena som ingick (HSå 1902, s 54).

Kommitténs ordförande Gösta Tamm skriver årsberättelserna med länsträdgårdsmästarnas hjälp om deras förrättningar, resdagar, uppgjorda planer och plantering av växter, dels i textform och i en tabell för varje kalenderår;

196

Länsträdgårdsmästare	Antal förrättningar			Rese- och förrättningsdagar	Antal nyplanterade			Uppgjorda planer
	Begr. af gillena	Begr. af enskilde	Summa		Fruktträd	Bär-buskar	Andra träd och växter	
O. Bergström	131	65	196	174	905	814	6,300	32
M. Hägglund	25	87	112	154	407	121	4,632	11
A. Salström	79	26	106	145	562	880	10,161	4
W. Bergström	105	33	138	118	418	590	2,995	9
Summa	340	212	552	591	2,292	2,405	24,088	56

Malstanäs den 31 December 1903.

Gösta Tamm.

Figur 1 tabell över länsträdgårdsmästarnas förrättningsdagar, 1903

Det var F. L. Wickstrand, 1891, som började med att skriva informationen i textform, medan det var Tamm som sammanställde det i en tabell (se fig.1).

3.4 Fruktodlarföreningarna och dess trädskötare

I Södermanlands Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser 1901 – 1905 skrev landshövdingen att hushållningssällskapets trädgårdskommitté höll ett mycket väl besökt fruktodlarmöte som hade ett föredrag av en ”framgångsrik fruktodlare” i Flen 1905. Vilket bidrog till slutsatser om hur viktigt det var med fruktodling och att föreningar borde bildas av de fruktodlare som fanns i länet för att bland annat få en gemensam och bättre avsättning för den skördade frukten (SCB 1905, s 25).

1904 så föreslår G. Tamm att uppstartandet av fruktodlarföreningar skulle höja intresset på landsbygden och underlätta för de småskaliga fruktodlarna (HSå 1904, s 231). Det skulle dröja till år 1907 innan de första fruktodlarföreningarna startade. Föreningarnas ändamål blev att öka intresset för fruktodling samt att få en lönsam avsättning eller användning av den skördade frukten. En eller fler trädskötare kunde anställas kalenderårsvis med ett kontrakt mellan föreningen och trädskötaren där lön, ansvar och skyldigheter fastställdes. De anställda trädskötarna från varje förening fick fri utbildning från hushållningssällskapet i Gripsholms slottsträdgård (HSå 1907, s 260).

Hushållningssällskapet upprättade stadgar mellan fruktodlingsföreningarna och trädskötarna (HSå 1907, s C29 – C32).

Målen skulle genomföras med hjälp av;

- Professionell skötsel och vård av existerande fruktträd.
- Skaffa och plantera ut fruktträd av god kvalitet samt av lämplig sort från godkända plantskolor.
- Ha möten med diskussioner och föredrag om fruktodling.
- Gemensamma åtgärder för framtagning av packningsmaterial och försäljning av frukt, redskap för beskärning samt bekämpningsmedel för bekämpning av skadedjur och sjukdomar.

Som medlem fick man förmåner som;

- Rösträtt vid föreningens sammanträden.
- Kostnadsfritt namnge sorter utan sortnamn.
- Att få hjälp av trädskötare mot lön som föreningen sätter.
- Om länsträdgårdsmästaren kom så skedde det på föreningens bekostnad, dock inte när det gällde större arbeten eller nyanläggning.
- Att få sälja sin frukt genom föreningen förutsatt att den var varsamt skördad och sorterad.

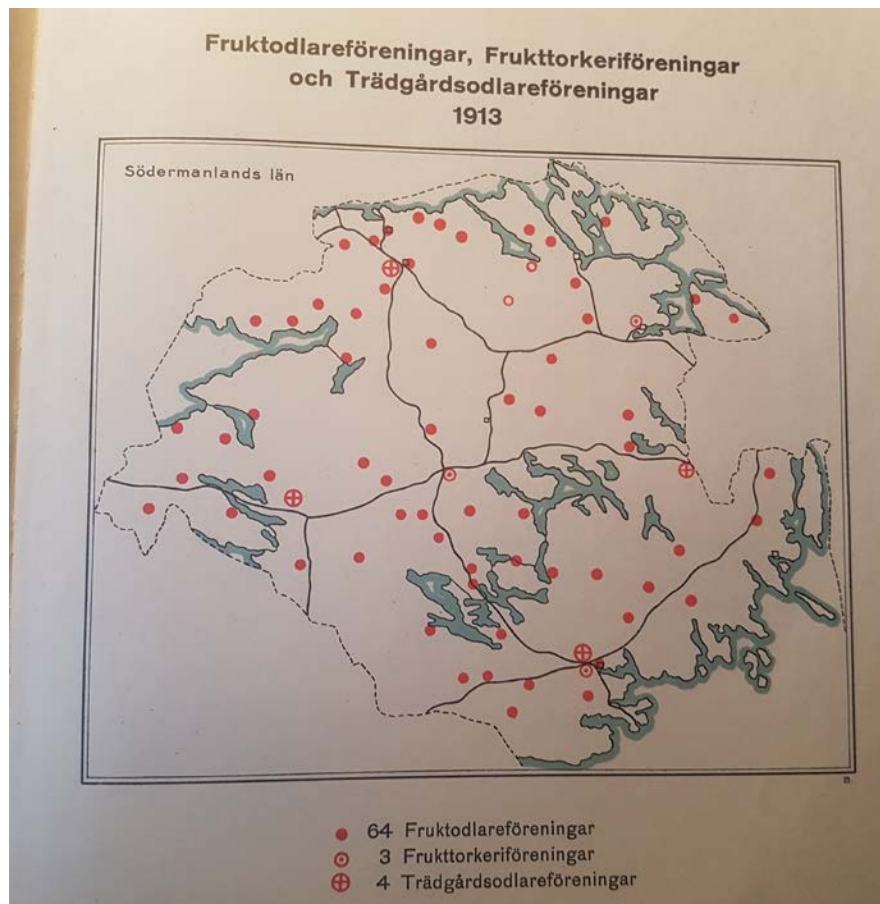
Trädskötarna tog över planteringen av fruktträd från länsträdgårdsmästarna men de jobbade ändå tillsammans.

Redan första året så startades nio föreningar med 125 medlemmar. Året därpå så hade antalet ökat markant till 36 föreningar med 669 medlemmar. Trädgårdskommittén var positivt förvånade över allmänhetens intresse och att det skulle komma att gynna och öka värdet hos de mindre jordbrukarna. 1910 ökar antalet till 55 föreningar med 1399 medlemmar (HSå 1907 – 1910). Som flest var de år 1919 med 80 föreningar och 3 123 medlemmar (HSå 1919, s A87).

År 1913 var det 64 föreningar (se fig. 2) med 1 999 medlemmar och man hade ökat antalet besurna och besprutade träd markant som i sin tur visade att man ökade intresset för fruktodling. Dessutom så bekostade hushållningssällskapet ett besök av länsträdgårdsmästaren för varje fruktodlarförening varje år (HSå 1913, s 112).

Ända fram till 1923 så var det ett uppgående eller stabilt högt intresse inom föreningarna. Efter år 1923 så började antalet att sjunka och det blev svårare att hitta intresserade och drivna personer som ville bli ordföranden för att hålla intresset uppe hos föreningarnas medlemmar (HSå 1923, s A106). Det kan bero på att det under de föregående åren varit dåliga

fruktskördar, och kommande år blev inte bättre. Det dröjde ända till 1930 innan det blir ett ökat intresse igen för föreningarna och då tack vare att det blev en bra skörd av frukt (HSå 1930, s A96).

Figur 2, Karta över Södermanlands län med fruktodlar-, frukttorkeri- och trädgårdsföreningar ur Södermanlands läns kungl. Hushållningssällskap 1814 - 1914.

1909 startade det ett trädskötarförbund som hade till uppgift att höja kunskapen och intresset inom yrket. Trädskötarna fick bidrag till en studieresa per år från hushållningssällskapet (HSå 1911, s 100).

År 1909 skriver den dåvarande ordföranden för trädgårdskommittén, von Celsing att man måste starta "torkhus" för att ta han om den frukt som var av sämre kvalitet (HSå 1909, s A148). År 1910 skriver von Celsing att bildande av en länsförening med fruktföreningar och fruktodlare samt upprättande av frukttorkerier skulle startas efter årsskiftet (HSå 1910, s A144).

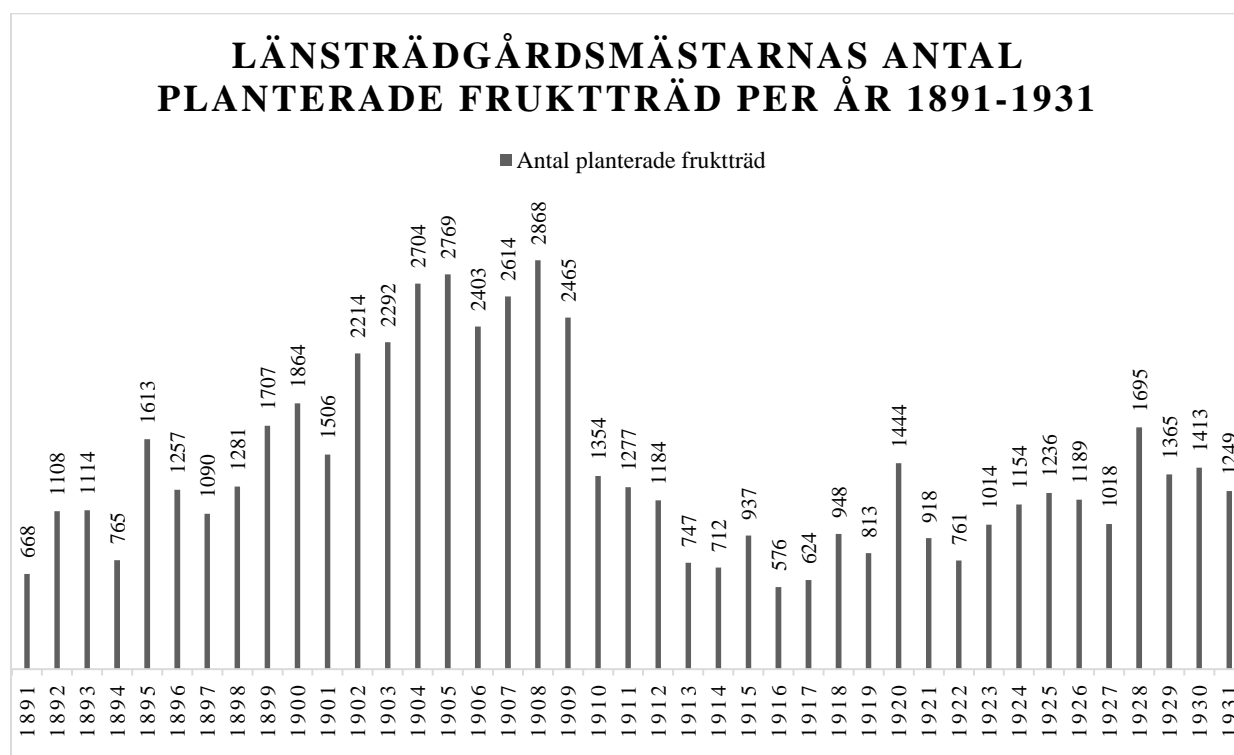
År 1911 gick 43 fruktföreningar och 41 enskilda trädgårdsägare ihop och startade Södermanlands fruktodlares länsförening för att minska kostnaderna för packningsmaterial, samordna försäljning av frukt och på så sätt få ett eget varumärke för den sörmländska frukten. Genom att köpa upp medlemmarnas frukt och sälja den, vilket var mycket uppskattat hos medlemmarna. Redan efter två år så började motgångarna i ekonomin då föreningen gick back med 70: - som idag 2019 motsvarar 3467: - (Edvinsson, m.fl., 2011). I föreningens årsberättelse förklaras det att det är medlemmarnas ovarsamma behandling av frukten som gjorde att den inte höll god kvalitet trots den bra skörden. Denna trend fortsatte fram till 1919

då föreningen tvingades lägga ner på grund av att ekonomin rasade i botten i kombination med 1918 års dåliga höst (HSå 1911 – 1919).

År 1911 startade tre frukttorkerier; Nyköping, Flen och Strängnäs (se fig. 2) för att ta vara på all fallfrukt och frukt som bedömdes ”mindervärdig”. I Nyköping tog man dessutom emot grönsaker för att förlänga tiden torkeriet användes under säsongen (HSå 1911, s 100 – 101). Fram till 1913 så var alla frukttorkerier igång men det var svårt att hålla billiga priser när importen konkurrerade ut de svenska varorna (HSå 1913, s 115). År 1914 var verksamheten vid torkerierna obetydlig på grund av den dåliga skörden (HSå 1914, s 113). År 1916 var endast Nyköpings frukttorkeri igång; detta trots de höga priserna på frukt och grönsaker samt det dyra bränslet till ugnarna (HSå 1916, s A128). År 1919 var ingen av frukttokerierna verksamma (HSå 1919, s 89). 1920 är sista gången frukttokerierna nämns i årsböckerna mellan 1911 och 1931; där står det att Strängnäs frukttorkeri inte kommer kunna betala tillbaka belånade pengar till hushållningssällskapet (HSå 1920, s A83).

3.5 Intresset för fruktodling

Mellan 1891 och 1931 så planterades 58 561 fruktträd i Södermanland av länsträdgårdsmästarna; i figur 3 kan man se hur många fruktträd som planterades per år. Det går att se vilket år som det planterades flest respektive lägst antal fruktträd; det är viktigt att anmärka att det endast är länsträdgårdsmästarnas planterade fruktträd och inte alla fruktträd som planterades i länet som går att se i figuren.

Figur 3 Antal planterade fruktträd per år av länsträdgårdsmästarna i Södermanland 1891 – 1931.

Med årsböckerna från Södermanlands hushållningssällskap ser man att genom åren har intresset för fruktodling i Södermanland varit stort med några undantag.

1891 var fruktodling intressant hos de större jordbrukarna men hos allmänheten så var det inte lika intressant då det inte gav snabb avkastning. Året efter så skriver länsträdgårdsmästare F.L Wickstrand att intresset steg tack vare av samarbetet mellan gillena och

länsträdgårdsmästarna då de påpekat att det var en framtida investering. Samtidigt började de stora jordbrukarna plantera fruktträd med hjälp av länsträdgårdsmästarna hos deras torpare och soldater.

För att öka intresset av trädgårdsskötseln inom länet, inrättade hushållningssällskapets förvaltningsutskott en trädgårdskommitté som nämnts ovan. Kommittén fick i uppgift att förvalta och fördela pengar till hushållsgillena; de fungerade som riktade anslag för att öka bland annat planteringen av fruktträd (HSå 1902, s 55).

55

användandet af detta anslag och af de medel, som gillena för samma ändamål sjelfva tillsköt, hänvisas till följande tablå:

Hushållningsgillenas namn	Antal utdelade		Kostnader för		
	frukt-träd	bär-buskar	utdelning af träd och buskar	andra ändamål	Summa
			Kr.	Kr.	Kr.
Jönåkers gille . .	88	114	148: 55	—	148: 55
Rönö " . .	303	330	572: 30	—	572: 30
Hölebo " . .	142	50	155: 99	—	155: 99
Oppunda " . .	211	—	294: 68	—	294: 68
Villåttinge " . .	144	180	210: 35	88: 50	298: 85
Rekarne " . .	144	216	205: 20	200: —	405: 20
Åkers och Selebo " . .	356	712	462: 80	30: 50	493: 30
Daga " . .	99	127	185: 05	25: —	210: 05
Summa	1,487	1,729	2,234: 92	344: —	2,578: 92

Figur 4. tabell av gillenas medel, ur årsbok 1902

Gillena använde de anslag de fick från hushållningssällskapet på olika sätt; i figur 4 går det att läsa att de delade ut fruktträd och bärbuskar och hur mycket det har kostat. Delen "andra ändamål" är kostnader för; föredrag, utdelning av broschyrer om trädgårdsskötsel, gratifikationer och beskärning av fruktträd och buskar (HSå 1902, s 55).

Gillena fick uppdrag att införskaffa och tilldela minder jordbruksägare och fastighetsägare fruktträd och bärbuskar för plantering under tillsyn av länsträdgårdsmästare eller annan kompetent trädgårdsmästare (HSå 1902, s 55).

Anslagen utformades så att ett belopp om högst tre fjärdedelar betalades ut till alla gillena inom länet som själva skulle stå för en fjärdedel av kostnaden för trädgårdsanläggningar. Anslagen var villkorade med fullständig redovisningsskyldighet (HSå 1902, s. 55).

För fortsatt höjande af trädgårdsskötseln beslöt Hushållningssällskapet den 1 December 1902: att anvisa för hvarterdera af åren 1903, 1904 och 1905 ett förslagsanslag å högst 2,265 kronor att med belopp, motsvarande högst tre fjärdedelar af det ordinarie årsanslaget,

utbetalas till hvarje hushållningsgille inom länet, som sjelft bidrager med en fjerdedel af kostnaden för trädgårdsanläggningar inom gilletts område och som förbinder sig dels att använda anslaget till inköp åt lägenhetsinnehafvare och minder jordbrukare af fruktträd och bärbuskar att under tillsyn af länsträdgårdsmästare eller annan kompetent trädgårdsmästare utplanteras... (HSå 1902, s 55)

År 1903 så skriver G. Tamm i sin årsberättelse angående trädgårdskommitténs verksamhet, att det var en allmän depression inom lantbruket som gjorde att det blev stillestånd i intresset för trädgårdsodling och då speciellt fruktodlingen som innan stigit i rask takt. G. Tamm skriver också att frostfjärilens framfart och i kombination med den dåliga skörden kan vara en av anledningarna. Kommittén vidtog åtgärden att göra ett upprop till allmänheten i samtliga tidningar i länet om hur man bekämpade frostfjärilen (HSå 1903, s 195). Trots detta så planterade länsträdgårdsmästarna 2 292 fruktträd det året (se fig. 3).

1904 gjorde Rekarne hushållningsgille ett försök att öka intresset för fruktodling genom att plantera 90 äppelträd utmed allmän väg i Barfva socken, av sorten Åkerö glasäpple (HSå 1904, s 69).

Länsträdgårdsmästare A. Sahlström skrev 1907 i sin årsberättelse om hur stor betydelse kungliga lantbruksakademins fruktodlingskurser vid Gripsholm hade på intresset för fruktodling. Årets uppslutning av deltagare var stor, ungefär 50 stycken. De flesta av deltagarna, cirka tvåtredjedelar, kom från Södermanland där ibland flertalet kvinnor. Kurserna hölls av Gustav Lind, experimentalfältets trädgårdsavdelnings direktör. Inom ämnet fruktodling handlade det om beskärning, besprutning, förädling samt behandling av skördad frukt (HSå 1907, s C170). De som var deltagare var trädskötarna, trädgårdsmästare och andra trädgårdsintresserade personer.

Under den kritiska tiden från 1914 till 1918 då första världskriget pågick, så ökade intresset för fruktodling och då främst till egen försörjning som den mesta odlingen utgjordes av. År 1914 så hölls utställningar med frukt som var välbesökta och uppskattade av allmänheten. År 1917 så var det svåra väderförhållanden och svår bekämpning av ohyra som resulterade i klena skördar; detta gjorde så att det stadigt stigande intresset stannade av (HSå 1914 - 1918). Jordbruket hade det också ytterst svårt under denna tid; priserna var höga och skördarna var dåliga (Morell 2001, s 157)

År 1921 var det ett ojämnt fruktår och importen hade börjat få fart vilket gjorde att allmänheten tappade intresset för den egna fruktodlingen (HSå 1921, s A122). Intresset fortsatte sedan att dala under flertalet år på grund av dåliga skördar och stor import. Ända fram till 1928 så är det dåligt intresse hos föreningarna och antalet trädskötare minskar på grund av minskade resurser från hushållningssällskapet (HSå 1928, s A100). 1930 kom en bra skörd vilket höjde intresset hos allmänheten för fruktodling (HSå 1930, s A96).

4. Diskussion och slutsatser

4.1 Länsträdgårdsmästarna

Att länsträdgårdsmästarna varit delaktiga i att fruktodlingen i Södermanland har blomstrat kan man se i ovan framlagd information. Från de medel länsträdgårdsmästarna fick från hushållningssällskapet så jobbade de med att plantera och undervisa inom fruktodling både mot gillena, föreningarna och privatpersoner.

Ur årsböckerna så har det framkommit att länsträdgårdsmästarna totalt har planterat över 58 000 fruktträd (se fig. 3) och att de hann med att göra det är enastående, då de hade fler uppgifter än att plantera fruktträd.

I figur 3 så ser man att det har varierat från år till år med planteringen av fruktträd; som flest planterades 2 868 fruktträd år 1908. Detta kan bero på att fruktodlarföreningarna hade startat ett år innan med stor framgång, samt att de var två länsträdgårdsmästare och de hade fyra biträden som var anlitade av hushållningssällskapet.

I figur 3 kan man också se att år 1916 så planterades 576 fruktträd vilket är det lägsta antalet planterade fruktträd under undersökningsperioden. Ett rimlig antagande kan vara första världskrigets negativa inverkan på förhållandena under detta år. De svåra förhållandena till trots, deltog alla länsträdgårdsmästare i Sverige i en studiekurs vid experimentalfället kungliga lantbruksakademien i entomologi och växtfysiologi av professor Albert Tullgren och Ernst Henning.

Länsträdgårdsmästarna gjorde mer än att plantera; de var även involverade med gillena, fruktföreningarna och privatpersoner, de höll föreläsningar inom fruktodling, kurser i beskärning och besprutning av fruktträd.

Gillena hade sina fruktodlarföreningar som skulle främja fruktodlingen inom gillet.

Föreningarna fick med hjälp av hushållningssällskapet utbildade trädskötare som skulle sköta om medlemmarnas fruktträd, samt plantera nya.

Länsträdgårdsmästarna var med och utbildade trädskötarna på Gripsholm som kungliga lantbruksakademien drev, men de fick även nya kunskaper själva. Att kurserna på Gripsholm var uppskattade och välbesökta visar sig tydligt; som A. Sahlström skrev 1907 om den stora betydelsen av kurserna för intresset inom fruktodling.

4.2 Intresset för fruktodling

Intresset har gått från de stora godsägarna och större jordbrukarna till de mindre jordbruken och allmänheten. Att intresset steg när trädgårdskommittén tillkom kan man delvis se på figur 3; då det är flest fruktträd som planterades från 1903 till 1909. Länsträdgårdsmästare blev fler samtidigt som de fick sina biträden.

Gillena gjorde mycket själva för att främja fruktodlingen. De delade ut fruktträd och hade kurser, men det som var mest unikt gjordes 1904; Rekarne gille planterade Åkerö glasäppelträd längs en allmän väg. Att man gjorde det för allmänhetens skull går bara att spekulera i, men jag vill tro att så är fallet. Det är även ett av de åren som länsträdgårdsmästarna planterade som flest fruktträd, 2 704 stycken (se fig. 3).

Fruktföreningarna som startade 1907 är en av anledningarna till att länsträdgårdsmästarnas utplantering av fruktträd minskade, då trädskötarna kom att ha en större roll i planteringen av fruktträd. Trädskötarna tog hand om och planterade nya fruktträd inom föreningens gränser. De fick utbildning av hushållningssällskapet, vilket låg i sällskapets intresse också.

Föreningarna kom fort och blev stora bara på några år. Att det blev några dåliga år med skörden gjorde att den avstannade, men det fanns hela tiden föreningar som var igång och samarbetade för att få avkastning av den frukt som kom. Det startades torckerier och en länsförening för att det skulle underlätta för allmänheten och de odlare som fanns. Allmänheten visade stort intresse med gemensam kraft för att få förtjänst av frukten.

4.3 Slutsatser

Hushållningssällskapet verkade för att utbilda såväl länsträdgårdsmästare som trädskötare och allmänheten inom trädgårdsskötsel med stort fokus på fruktodling. De ordnade utbildningar; sällskapet deltog själva i kurser och föreläsningar och lärde i sin tur ut den nya kunskapen till sina medlemmar. De ordnade studieresor, utställningar och startade upp fruktodlarföreningar för att underlätta för de småskaliga fruktodlarna. Sällskapet verkade också för att odlarna skulle få en större avsättning och användning av sin fruktskörd.

Länsträdgårdsmästarnas inflytande på fruktodlingen i Södermanland var stor mellan 1891 och 1931 då de var mycket aktiva i hanteringen och planteringen av fruktträd samtidigt som de utbildade eller höll kurser för allmänheten i beskärning, besprutning och fruktodling överlag. De hade stor påverkan i fruktodlarföreningarna när de skulle plantera fruktträd hos sina medlemmar samt så var länsträdgårdsmästarna med när trädskötarna utbildades.

Totalt planterade länsträdgårdsmästarna 58 561 fruktträd mellan 1891 och 1931.

Intresset för fruktodling varierade från år till år; det berodde till största del på hur skörden hade sett ut åren innan.

Länsföreningen köpte upp frukten från de småskaliga odlarna och privatpersoner vilket gjorde att de kunde få en större avkastning för frukten och fortsätta sin verksamhet. Länsföreningen verkade för att samordna försäljningen och förädlingen av frukt vilket resulterade i ett eget varumärke för den sörmländska frukten. Trots sina ekonomiska motgångar så påverkade länsföreningen intresset positivt.

5. Sammanfattning

Hushållningssällskapets länsträdgårdsmästare hade under perioden 1891 – 1931 stort inflytande på allmänhetens intresse för fruktodling i Södermanlands län.

Länsträdgårdsmästarna arbetade målmedvetet för att försöka dels skapa starkare intresse för fruktodling hos allmänheten, dels arbetade de med att skapa möjligheter och underlätta för de småskaliga fruktodlarna.

Länsträdgårdsmästarna arbetade intensivt med att ta del av kunskap och metoder utifrån vetenskapen och framarbetad erfarenhet. Länsträdgårdsmästarna arbetade också mycket intensivt med att sprida och dela med sig av kunskapen för att nå ut till så många som möjligt i länet. Länsträdgårdsmästarna jobbade aktivt med att öka självförsörjningen hos de småskaliga fruktodlarna och privatpersoner.

Hushållningssällskapet arbetade systematiskt med att effektivisera länsträdgårdsmästarnas roll och arbete; för att nå ut till allmänheten och så många som möjligt. Länsträdgårdsmästarna var länken mellan hushållningssällskapet och allmänheten.

Länsträdgårdsmästarna arbetade med att organisera och utbilda inom de gillena som bildades inom länet. Länsträdgårdsmästarna var delaktiga inom gillenas fruktodlarföreningar där de bistod med praktisk och teoretisk kunskap; de var också delaktiga i själva planteringen av fruktträd.

Trädgårdskommittén bidrog med ett årligt besök av länsträdgårdsmästarna hos fruktodlarföreningarnas medlemmar; under besöken höll de föreläsningar och praktiska kurser i fruktodling. Besöken fungerade som en slags tillsyn av fruktodlarföreningarnas verksamheter.

Genom arbetet med gillena har länsträdgårdsmästarna haft som störst inflytande på hur fruktodlingen kom att se ut vid den aktuella tidsperioden 1891 – 1931. Länsträdgårdsmästarna var mycket delaktiga när hushållningssällskapet gav gillena i uppdrag att köpa in och dela ut fruktträd och bärbuskar för plantering. För att de årliga anslagen till gillena skulle delas ut, villkorade hushållningssällskapet anslagen med att gillena själva fick stå för en fjärdedel av de årliga tilldelade anslagen. Anslagen var också villkorade med fullständig redovisningsskyldighet. Anslagen kom att fungera som riktade ekonomiska styrmedel, för att i detalj påverka i vilken omfattning och på vilket sätt samt var fruktträden och bärbuskarna planterades.

Under den aktuella tidsperioden 1891 – 1931 planterade länsträdgårdsmästarna sammanlagt 58 561 fruktträd. Länsträdgårdsmästarna var delaktiga i såväl planteringen som skötseln av fruktträden. När fruktodlarföreningarna startade fick trädskötarna delvis överta planteringen och skötseln av fruktträden.

Intresset för fruktodling varierade från år till år. Många olika slags faktorer har haft inverkan på intresset för fruktodling. Under den aktuella tidsperioden kan man se trender av nedgång beroende på omvärldsfaktorer som dåliga skördar, första världskriget och depression. Mot slutet av perioden ökade importen av frukt, vilket ledde till mindre självhushållning av frukt. Under år av god skörd kan man se ett direkt uppsving i intresset för fruktodling hos allmänheten. Till följd av hushållningssällskapets gedigna arbete med utbildningar, kurser, utställningar och bildande av föreningar kom intresset att öka och nå ut till flera.

Hushållningssällskapet arbetade med att utveckla nya metoder som kom att effektivisera och förenkla fruktodlingen.

Länsföreningens omfattande arbete med att organisera de småskaliga fruktodlarna bidrog till att öka intresset för fruktodling trots dålig ekonomi; genom att utveckla nya packningsmetoder, starta frukttorkerier för att ta tillvara en större del av skörden och köpa upp medlemmarnas frukt.

Det gjorde att medlemmarna fick ökad avkastning och avsättning av fruktskörden som i sin tur gjorde att intresset för fruktodlingen ökade.

6. Källförteckning

6.1 Otryckta källor

6.1.1 Arkiv

Stockholm

Kungliga Skogs och Lantbruksakademien (KSLA)

– Södermanlands hushållningssällsks årsböcker (HSå) 1814 – 1912.

Uppsala

Landsarkivet i Uppsala

– Södermanlands hushållningssällsks årsböcker (HSå) 1913 – 1947 år ur serie Ö1a

6.1.2 Internet

Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, *A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), sid. 270-292.

Hushållningssällskapet. *Historien om Hushållningssällskapet*.

<http://hushallningssallskapet.se/om-oss/historien-om-hushallningssallskapet/> [2019-01-29]

Klintborg Ahlklo, Åsa (2012). *Åkerns blomma* [Elektronisk resurs] : trädgården som jordbrukets förebild i 1800-talets Skåne = The flower of agriculture : the garden as a model for farming in 19th-century Skåne, Sweden. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet, 2012. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-328>

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA), *Historia*.

<http://www.ksla.se/om-ksla/historia/> [2019-02-27]

Statistiska centralbyrån (SCB), *Femårsberättelser Södermanlands län 1856-1905 (BISOS H)*

[https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Historisk-statistik/Sok-publikationer-efter-amne/?Statistikserie=Fem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser+S%C3%B6dermanlands+1%C3%A4n+1856-1905+\(BISOS+H\)](https://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Historisk-statistik/Sok-publikationer-efter-amne/?Statistikserie=Fem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser+S%C3%B6dermanlands+1%C3%A4n+1856-1905+(BISOS+H)) [2019-02-26]

6.2 Tryckta källor

Flinck, Maria (1994). *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Tiden

Klintborg-Ahlklo, Å. (2000). Bengt Kjellssons. I Andersson, Thorbjörn, Jonstoj, Tove & Lundquist, Kjell (red.) *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. Stockholm: Byggförl, ss. 128 – 135.

Kährström, Olof (2002). *Regionala främjare av de areella näringarna under 200 år: hushållningssällskapens historiker, periodiska skrifter och arkiv*. Stockholm: Kungl. Skogs- och lantbruksakademien.

Myrdal, Janke & Morell, Mats (red.) (2001). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 4, Jordbruket i industrisamhället : 1870-1945*. Stockholm: Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg

Mårald, Erland (1998). *I mötet mellan jordbruk och kemi: agrikulturkemins framväxt på Lantbruksakademiens experimentalfält 1850-1907*. Stockholm: Kungl. Skogs- och lantbruksakad.

7 Figur- & tabellförteckning

7.1 Tabellförteckning

Tabell 1 – länsträdgårdsmästarnas verksamma år och antalplanterade träd mellan 1891 – 1931, sammanställt från Södermanlands hushållningssällskaps årsböcker 1884 – 1947.

7.2 Figurförteckning

Figur 1 – Södermanlands läns hushållningssällskaps handlingar, 1903, Nyköping, sid 196.

Figur 2 – Södermanlands läns kungl. Hushållningssällskap 1814 – 1914, andra delen, kap. 9 trädgårdsodlingen, Elof Fr. von Celsing, sid 358

Figur 3 – Antal planterade fruktträd per år mellan 1891 – 1831, sammanställt från Södermanlands hushållningssällskaps årsböcker 1891 – 1931.

Figur 4 – Södermanlands läns hushållningssällskaps handlingar, 1902, Nyköping, sid 55.